

Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli

TARJA TOLONEN (toim.)

Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli

Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura
julkaisuja 83

Vastapaino
Tampere 2008

© Vastapaino

ISBN 978-951-768-222-0

Tampereen Yliopistopaino,
Tampere 2008

Osuuskunta Vastapaino
Yliopistonkatu 60 A
33100 Tampere

www.vastapaino.fi

Sisällys

I Luokasta, sukupuolesta ja materiasta

Tarja Tolonen

Yhteiskuntaluokka:

menneisyyden dinosauruksen luiden kolinaa? 8

Tuula Gordon

Feministinen materialismi 18

II Seksuaalisuus ja rajat

Sanna Aaltonen

Itseluottamusta, varovaisuutta ja vaaraa

Yhteiskuntaluokka ja tyttöjen tulkinnat

sukupuolisesta häirinnästä 36

Niina Lappalainen

Pilaa vai peliä?

Miesten ja naisten välinen seksuaalibuumori työyhteisössä 58

III Perheessä rakentuvat erot

Minna Kelhä

Äitiys, luokka ja ikä 82

Katja Yesilova

Onnellinen perhe asuu tiilitalossa

Yhteiskuntaluokista keskimääräiseen hyvinvointiin 101

Maija Urponen

Monikulttuurinen parisuhde ja suomalaisen

julkisuuden sukupuolittuneet luokkakuvat 122

IV Koulutus ja erot

Saara Tuomaala

Työteläiksi, miehiksi ja naisiksi – mutta miten?

Jatko-opetus 1900-luvun jakautuneessa Suomessa 148

Katri Komulainen, Hannu Rätty & Maija Korhonen

Elämä ei ole mitään ilman riskin ottamista?

Nuorten kuvittelemat eriarvoiset yrittäjäminät 175

Päivi Berg

Ruumiin resurssit ja mahdollisuudet

koulun liikunnanopetuksessa ja liikuntaharrastuksissa 198

V Koulusta työhön

Tarja Tolonen

Menestys, pärjääminen ja syrjäytyminen

Nuorten elämäntyylit ja luokkaerot 226

Mari Käyhkö

Kädenjälki näkyviin – koulunpenkkiä

väistelevät nuoret työläisnaiset 255

Lena Näre

Ylirajaiset hoivajärjestykset

Puolalalaisten naisten kokemuksia koti- ja hoivatyöstä Napolissa . . . 274

Tähän kirjaan kirjoittivat. 300

*Luokasta, sukupuolesta ja
materiaasta*

Yhteiskuntaluokka: menneisyyden dinosauruksen luiden kolinaa?

Aloittaessani sosiologian opinnot 1980-luvun puolivälissä teos *Suomalaiset luokkakuvassa* (Blom et al. 1984) oli juuri ilmestynyt. Siinä refleктоitiin 1970- ja 1980-luvuilla tehtyä luokkatutkimusta, jäseneltiin luokkatutkimuksen perinteitä sosiologiassa ja pohdittiin luokka-asemien pysyvyyttä ja muutoksia. Ensimmäiset opintoihin liittyvät muistikuvani kiinnittyvät myös Matti Kortteisen *Läbiö*-teokseen (1982) sekä yleisemmin kulttuurin ja elämäntapojen tutkimuksen läpimurtoon sosiologiassa. Varsinainen luokkatutkimus oli jäämässä tuolloin hieman taka-alalle.

Yhteiskuntaluokka on Suomessa parin viime vuosikymmenen aikana ollut melkoisen epäsuosittu tutkimus- ja keskustelunaihe muun muassa sosiologien keskuudessa. Sen sijaan esimerkiksi historioitsijat ovat käyneet jatkuvasti keskustelua luokista. Sosiologisesti virittyneen kotimaisen yhteiskuntatutkimuksen piirissä eriarvoisuuden ja erilaisten marginaalien tutkimus on ollut esillä, mutta luokasta puhumista on vältelty. Samoin on ollut brittiläisessä tutkimuksessa: luokkaa tutkineet (esim. Skeggs 1997 sekä Lovell 2004) ovat kokeneet muun sosiologiyhteisön taholta olevansa tekemisissä 'menneisyyden dinosauruksen' tai 'zombin' kanssa, joka kannattaisi jo unohtaa.

Myöhäismodernin ja postmodernin teoreetikot (kuten Ulrich Beck) julistivat 1990-luvulla yhteiskuntaluokan yksilöllistyneiden valintojen ja kulttuurisen moninaisuuden vaikutuksesta hajonneeksi tai jopa kuolleeksi. Tämänkaltaisten ajattelumallien vaikutukset ovat olleet 1990–2000-luvuilla eri tieteenaloilla valtavat. Vaikutukset voidaan nähdä sekä suhteessa yksittäisiin tutkimusprojekteihin että yleiseen keskusteluilmapiiiriin: mitä kannattaa tutkia tai mistä voi (tai oli muodikasta) puhua ja millä tavoin. Tämä teoreettinen keskustelu on kuvannut maailmaa vahvasti muutoksen meta-

foran kautta ja on ollut vähemmän kiinnostunut pohtimaan yhteiskuntaluokkia ja muita pysyvämpiä yhteiskunnallisia järjestyksiä. Esimerkiksi nuoriso- ja koulutustutkimuksen piirissä 1990-luvun ja 2000-luvun taitteessa lähes kaikki nuorisoon liittyvät ilmiöt analysoitiin muutoksen avulla ja marxilaissävytteistä kulttuurintutkimusta kritisoitiin voimakkaasti (ks. viimeaikaista keskustelua kulturalismista Blackman 2005 ja Muggleton 2005). Toisaalta esimerkiksi monella empiirisesti suuntautuvalla sosiaalitiiteen alalla luokkia on analysoitu ikään kuin taustamuuttujina. Esimerkiksi perheen lasten kouluttautumiseen liittyviä eroja on vertailtu suhteessa perheen isän ammattiin tai kouluttautumisasasteeseen. Eri alojen tieteellisissä teksteissä luokkaan saatetaankin viitata jonkinlaisena selittävänä tekijänä ilman että sen merkityksiä selvennetään tai sen seurauksia pohditaan.

Keskusteluissa sosiologien kanssa on tullut esiin erilaisia vihjeitä ja myös kliseitä luokkapuheen katoamisen mahdollisista syistä. Kun 1970- ja 1980-luvuilla (erityisesti sosiologiassa) monia ilmiöitä tulkittiin nimenomaan luokkataustaa vasten, on aistittavissa että etenkin tuolloin toimineet tutkijat saivat 'yliannostuksen' luokkapuheesta (tieteellisestä ja poliittisesta) ja ryhtyivät pohtimaan toisenlaisia ilmiöitä. Lisäksi ilmeni lukuisia teoreettisia ja käytännöllisiä ongelmia. Esimerkiksi kaikkien yksilöiden sijoittaminen yhteiskuntaluokkiin oli vaikeaa erilaisissa työelämän murroksissa. Myöskään joidenkin tutkijoiden penäämää 'luokkatietoisuutta' ei aina löytynyt sieltä mistä sitä etsittiin (ks. keskustelua Blom et al. 1984 sekä Devine & Savage 2005). Lisäksi todettiin, että ihmisten ansiotaso ei vastaa aina heidän luokka-asemaansa. Etsittiin myös erilaisia elämäntapoja ja pohdittiin missä mielessä ne kiinnittyivät, josko lainkaan, palkkatyöläisyyteen ja luokkakulttuureihin. Pian luokka- ja rakennetutkimuksen rinnalle tai tilalle tulivat kevyemmät kulttuuriset ja kielelliset analyysitavat (ks. keskustelua myös Kortteinen 1982).

Kliseistä tarttuvimpia tuntui olevan se, ettei entisen kaltaisia luokkia enää olisi, koska ansiot vaihtelevat (paperityöläiset ansaitsevat enemmän kuin monet akateemisesti koulutetut) ja työelämässä on tapahtunut monenlaisia muutoksia. Toinen klisee on, että 'Suomi on yhtä suurta keskiluokkaa' ja ettei kulutukseen ja elämäntapoihin liittyviä eroja, eikä kapasiteettia erotautua, ilmenisi samassa mittakaavassa kuin esimerkiksi Ranskassa tai Britanniassa.

Voimakas teoreettinen käänne kollektiivisesta yksilöön ja traditioista muutokseen sekä 'mantra' Suomesta yhtenä suurena keskiluokkana samoin kuin palkkaeroihin viittaaminen vaikuttavat edelleen tutkimus- ja keskusteluilmaperiin. Edellisten rinnalla on kuitenkin esiintynyt myös toisenlaisia

yhteiskunnallisia puheenvuoroja ja tutkimussuuntauksia. On puhuttu huono-osaisuudesta ja yhteiskunnan polarisaatiosta eri yhteyksissä (jopa presidentti Tarja Halosen puheessa vuodenvaihteessa 2007–2008). Niin ikään on pohdittu tulevaisuuden luokkajakoja esimerkiksi suhteessa globalisaatioon, hyvinvointiyhteiskuntaan tai tietoyhteiskuntaan (ks. esim. Blom & Melin 1998). Erilaisia uusia luokkajakoja onkin esitetty runsaasti vaikkapa suhteessa tuloihin, koulutukseen, asuinpaikkaan, tiedontuotantoon, palveluihin ja hoivaan – tai kuten toimittaja Katja Martelius *Helsingin Sanomien* NYT-liitteessä 48/2007 esitteli yhteiskunnan jakautumista viiteen luokkaan suhteessa tuloihin, asumiseen ja koulutukseen.

Luokka-analyysin uutta tulemistä voisi enteillä se, miten Britanniassa on lanseerattu uutta luokkatutkimusta. Eri brittilyliopistoissa toimivat sosiologit Mike Savage, Fiona Devine, Rosemary Crompton ja John Scott ovat etsineet uusia tapoja tutkia luokkaa erityisesti kulttuurin kautta. He etsivät kulttuurisia käytäntöjä, identiteettejä ja luokkaeron nyanseja ennemminkin kuin kaikenkattavia luokitteluja tai luokkatietoisuutta (ks. esim. Devine et al. 2005). Tässä lähestymistavassa luokka ymmärretään yhteiskunnallisena ja kulttuurisena positiona, resursseina ja kulttuurisina käytäntöinä. Niillä on toki suhde talouteen ja työmarkkinoihin, mutta 1970- ja 1980-lukujen keskustelut taloudellisesta pääomasta painottuvat taustalle, ei etualalle (vrt. esim. Blom et al. 1984 sekä Kortteisen 1982 esiin tuomat keskustelut).

Uudenlaisesta yhteiskuntaluokan ymmärryksestä kertoo myös vuoden 2007 lopussa ilmestynyt kiinnostava kirja *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa*. Teos sisältää sosiaalipsykologi Katriina Järvisen ja historioitsija Laura Kolben kirjoituksia yhteiskuntaluokkaisuudesta; kirja perustuu niin omaelämäkerrallisiin huomioihin kuin tutkimushaastatteluihinkin. Kirjoittajat tekevät teräviä huomioita sekä omasta lapsuudestaan että haastattelutavien kokemuksista erilaisine itsestäänselvine kulttuurisine käytäntöineen. Se mikä on toiselle tavallista ja normaalia ei ole sitä kaikille. Tällaiseen keskustelunavaukseen tämäkin kirja pyrkii: tiukkojen luokkateoretisointien sijaan haluamme kysyä mitä luokka voi olla ja miten erilaisin hienovaraisin tavoin se tulee esiin arkipäivässämme.

NAISTUTKIMUS JA YHTEISKUNTALUOKKA ERON ULOTTUVUUTENA

Feministiset tutkijat ovat pitäneet luokkaa omalla tavallaan vaikeana tutkimuskohteena. Yhtäältä luokkatutkimus ja naistutkimus eivät ole aina tulleet toimeen keskenään: Esimerkiksi tarkasteltaessa työntekijöiden suhdetta

työhön (ja vaikkapa tuotantosuhteita marxilaisittain) unohdettiin muun muassa naisten tekemä (hoiva)työ. Niin ikään tutkijat ovat kritisoineet käytäntöjä, joissa naiset määritellään suhteessa luokkajakoon ja -asemaan miehen kautta (ks. esim. Lovell 2004, 39–40). Edelleen esimerkiksi feministisesti suuntautuneessa koulutussosiologiassa luokka-analyysin ja sukupuolen analyysin yhdistäminen nähdään ongelmallisena silloin kun tilastolliset analyysit opiskelijoiden luokka-asemasta tehdään miehen/isän ammatin ja koulutuksen kautta.

Toisaalta voidaan sanoa, että naistutkimuksen piirissä 1990-luvulla pohdittiin naisten välisiä eroja, mikä toi esiin etnisyyss- ja muiden erojen lisäksi myös luokkakysymyksen, vaikka sitä ei erityisesti korostettukaan. Herkistyttiin huomioimaan naisten välisiä eroja eikä esimerkiksi vain naisten ja miesten välisiä tasa-arvoon liittyviä eroja. Kansainvälisen ja suomalaisen naistutkimuksen piirissä onkin viime vuosina pohdittu intersektionaalisuutta, erilaisten yhteiskunnallisten ja kulttuuristen erojen keskinäistä 'vaikutusta' tai järjestymistä suhteessa naisten ja miesten elämään ja kokemuksiin (ks. esim. Anthias 2005).

Jotkut naistutkijat ovat kuitenkin 1990-luvun lopulta alkaen painottaneet luokkaa erityisellä tavalla sukupuolen rinnalla. Yllättävästi ranskalainen edesmennyt Pierre Bourdieu on ollut eräs tärkeä teoreetikko viimeaikaisissa feministisissä luokkakeskusteluissa – huolimatta siitä että feministiset tutkijat ovat myös kritisoineet Bourdieun tapaa käsitteellistää sukupuolta. (Skeggs 1997; Skeggs 2004a ja b; Reay 2000; McLeod 2000.) Diana Reay (2000) toteaa, että Bourdieun analyysi on hyödyllistä naistutkimukselle siksi, että siinä yhdistetään luokka-analyysi kulttuurintutkimukseen tavalla, joka jättää tilaa naisten kokemusten tutkimiselle. Myös Terry Lovell (2004, 41) pitää Bourdieun analyttistä otetta kiinnostavana siksi, että siinä luokka ja kulttuuri nähdään yhdessä. Beverley Skeggsin (2004b) mukaan Bourdieu tarjoaa erilaisia näkökulmia ja keskusteluvarauksia luokkaan ja feministiseen tutkimukseen. Ensinnäkin Bourdieun käsitteiden avulla on mahdollista liittää objektiiviset rakenteet subjektiivisiin kokemuksiin. Toiseksi Bourdieun metaforinen malli sosiaalisen tilan muotoutumisesta tuo esiin sen, miten kentät vaikuttavat ihmisten arvoihin, asemiin ja liikkuvuuksiin (ks. myös Bourdieu ja Waquant 1992). Kolmanneksi Skeggs pitää tärkeänä Bourdieun tapaa nostaa refleksiivisyys tiedon tuottamisen ennakkoehdoksi (Skeggs 2004b, 21). Näistä kolmesta kohdasta keskitytään tässä kirjassa lähinnä ensimmäiseen, eli rakenteiden ja subjektiivisten kokemusten väliseen vuorovaikutukseen. Lisäksi tämä kirja myötäilee ajattelutapaa, jonka mukaan juuri luokan, sukupuolen ja kulttuurin välinen suhde on tärkeä analyysin kohde.

Sukupuolta on käsitteellistetty monin(kin) eri tavoin bourdieuläisen analyysin avulla. Miten esimerkiksi Skeggs ja muut käsitteellistävät sukupuolen, pääomien ja luokkien välisen suhteen? Skeggs (2004b) viittaa teoksessaan Leslie McCalliin (1992, 844), jonka avulla Skeggs pohtii sitä voiko sukupuoli olla piiloinen kulttuurisen pääoman muoto. Toisaalta hän näkee sukupuolen kuitenkin myös dispositiona, epäsymmetrisenä pääoman muotona. Lisäksi feministiset Bourdieu-tutkijat väittävät, että sukupuoli on kaikkia kenttiä ja pääomia strukturoiva periaate (ks. Lovell 2004; Skeggs 2004a ja b) ja sen muotoutumista pitää tarkastella kullakin kentällä erikseen. Lisäksi Suomessa Eeva Jokinen (2004) on puhunut sukupuolitapaisuudesta viitaten erityisesti siihen, että sukupuoli voidaan nähdä habituaalisena tapana tehdä jotain (ks. myös Tolosen artikkeli tässä kirjassa). Sukupuoli voidaan nähdä kulttuurisena ja 'materiaalisena' ja se voi toimia 'pääomia ja kenttiä strukturoivana periaatteena'. Toisaalta Beverley Skeggs, Terry Lovell ja Lois McNay liittävät sukupuolen määrittymisen kulttuuriseen pääomaan ja symboliseen väkivaltaan, jolloin kulttuurisen alueella maskuliinisuutta arvotetaan lähtökohtaisesti feminiinisyttä ylemmäksi (Skeggs 2004b, 24; Lovell 2004; McNay 2004). Tämä kulttuurinen saa myös merkityksensä materiaalisena: voidaan esimerkiksi viitata työelämän 'materiaalisiin' sukupuolistaaviin käytäntöihin (ks. esim. Charpentier 2006, sekä materiaalisuudesta Jackson 2001 ja Tuula Gordonin artikkeli tässä teoksessa).

Eri pääomien tai 'skeggsiläisittäin' resurssien nähdään myös jakautuvan epätasaisesti naisten (tai miesten) kesken. On eri asia olla työväenluokkainen kuin keskiluokkainen nainen Britanniassa. Skeggs näkee työväenluokkaisen naiseuden kulttuurisesti peilautuvan suhteessa keskiluokkaiseen naiseuteen: hänen tekemässään tutkimuksessa myös yksittäisiä nuoria naisia arvioitiin suhteessa tähän kuvitteelliseen ideaaliseen naiseuteen (ks. myös Kelhä, Käyhkö, Yesilova, Komulainen et al. tämä teos). Voidaankin sanoa, että Skeggs lähtee liikkeelle siitä mihin edellisen sukupolven luokkatutkijat jäivät, eli kysymykseen miksi on niin että työväenluokkaiset nuoret naiset eivät halua olla 'luokkatietoisia' (ks. Savage et al. 2005, vrt. myös Lappalainen, tämä teos). Ei olekaan siis ihmeellistä miksi nuoret naiset hänen tutkimuksessaan eivät halunneet, että heidät nimetään 'työväenluokkaisiksi', koska silloin heidät asetettiin keskiluokkaista naiseutta vasten. Skeggs väittää edelleen, että luokkakokemus valkoisilla työväenluokkaisilla naisilla oli tunnistettavaa, ja tähän kokemukseen he suhtautuivat kriittisesti ja sitä arvioiden (Skeggs 2004b, 25 sekä 1997).

Kulttuuriset käytännöt arjessa, tiedotusvälineissä, netissä, koulutuksessa, työelämässä ja vapaa-aikana ovatkin uusien luokkatutkijoiden mukaan mer-

kittäviä luokka- ja muiden erojen tuottamisen paikkoja. Kulttuurisissa käytännöissä myös näkyvät erilaiset hienovaraiset erojen tuottamisen prosessit. Luokkaero on siis materiaallinen, mutta ei perustu vain tuloeroon vaan myös yksilön arvottamiseen erilaisilla markkinoilla ja kentillä, sekä yksilön erilaisiin resursseihin ja kykyihin käyttäen näitä resursseja.

Hienovaraisempi erojen tarkastelu onkin yksi ulottuvuus, jota yhtäältä feministinen ja toisaalta kulttuurinen luokkatutkimus on tuomassa keskusteluun ja tutkimuksen eväiksi. On kuvaavaa, että samaan aikaan kun feministit käyttävät bourdieuläistä luokkatutkimusta he kritisoivat kyseistä teoriaa siitä, että teoria jättää pois asiat jotka 'eivät siihen sovi'. Tästä esimerkkinä ovat altruismi, uskollisuus tai toisiin panostaminen (paitsi teoksessa Bourdieu et al. 1999, ks. Skeggs 2004b, 29) tai puheen seksuaalisuudesta ylipäätään. Feministinen tutkimus ei pyri esittämään kaikenkattavaa luokkat teoriaa eikä halua sulkea tutkimuksesta pois epävarmuuden pohdintaa ja prosessien esiin tuomista. Enemmänkin pyrkimys on avata näitä erilaisia epävarmuuden teemoja.

Luokan ja sukupuolen välinen suhde merkitsee tässä kirjassa kysymystä siitä, mitä feministisellä tutkimuksella on annettavaa yhteiskuntaluokan tutkimukseen. Feministisen tutkimuksen piirissä sukupuolta ja seksuaalisuutta on purettu ja kyseenalaistettu eri tavoin. On tuotu esiin sukupuoleen liittyvät toistot sekä myös esittämisen epäröinnin hetket. Niin ikään sukupuolta on käsitteellistetty hajoavana ja muun muassa normeja välttelevänä toiminnan muotona. Merkittävä argumentti feministiselle tutkimukselle on ollut se, ettei mitään solidia ja luontoon kiinnittyvää yksiselitteistä sukupuolisuutta ole fundamentaalisesti olemassa.

Edellisiä ajatustapoja mukailleen tämän kirjan tarkoitus ei ole määrittää suoranaisesti mitä luokkarakenne on tämän päivän Suomessa. Enemmänkin kurkistamme luokan tutkimisen avulla niihin epävarmuuksiin ihmisten elämässä, joita voi nimittää sosiaalisiksi, kulttuurisiksi tai materiaalisiksi määrittymiseksi ja paikantumiseksi. Lisäksi toiminnan, tekojen ja yksittäisten toimijoiden arvottaminen tapahtuu luokkanäkökulman avulla. Tästä näkökulmasta katsoen kiinnostavaa on niin ikään ihmisten arvokkuuden ja kunnollisuuden tai kunniallisuuden määrittyminen eli luokkaan liittyvä kulttuurinen itsemäärittely ja sen vaihtelut ajassa ja paikassa.

KIRJAN TEEMAT

Kun tässä kirjassa pohditaan mitä luokka ja sukupuoli merkitsevät tämän päivän Suomessa, luokkaa ei ymmärretä yhdellä tavalla, esimerkiksi luokka-

taistelun kautta, vaikka tästä näkökulmasta olisikin ilkkurista lukea viimeaikaisia (syksyn 2007) naisvaltaisten alojen lakkoliikehdintöjä ja niiden kontrollointia lailla. Kirja pitäytyy kuitenkin edellä mainittujen naistutkimuksellisten luokkaa kohtaan virittämien kysymysten parissa. Kirjassa pyritään tuomaan esiin epävarmuudet ja erojen moninaisuus, ja luokkaeron annetaan kietoutua niihin. Monet kirjan kirjoittajat ovat sosiologeja, joita yhdistää naistutkimuksellinen intressi. Tarkoitus on kuitenkin ollut avata keskustelua myös muiden tieteenalojen suuntaan, ja mukana on kirjoittajia historian, folkloristiikan, kasvatustieteen, psykologian ja sosiaalipsykologian aloilta.

Strategiamme on ollut se, että yhteiskuntaluokkaisuus käsitteellistyy naistutkimuksen ja oman tieteenalanäkemyksen lisäksi aineistojen lukemisen kautta. Vaikka tutkijat eivät pääsääntöisesti ole luokkatutkijoita, on luokkaero tässä nostettu muiden erojen ulottuvuuksia voimakkaammin esiin. Kysymme mitä aineistonluennassa tapahtuu, jos yhteiskuntaluokka tai luokkaero otetaan sukupuolen rinnalle analyysin kohteeksi tai merkittäväksi osaksi. Olemme pohtineet aineistojen kautta mitä uutta yhteiskuntaluokan tutkiminen mahdollisesti tuottaa ja mitä tästä näkökulmasta tulkitseminen merkitsee aineistoja lukiessa.

Kirja jakautuu temaattisiin osioihin, joiden kautta toisaalta piiritty moninainen kuva tämän hetken suomalaisesta luokasta ja sukupuolesta. Toisaalta teokseen on valittu teemoja, joiden kautta yhteiskuntaluokan ja sukupuolen suhteiden oletetaan jollain tavoin kiteytyvän. Kirja jakautuu viiteen osioon: Ensimmäisessä keskustellaan luokasta, sukupuolesta ja materiasta. Osio toimii teoreettisena johdantona ja virittäjänä tuleville analyyseille. Tähän osioon kuuluvat tämä artikkeli ja Tuula Gordonin artikkeli feministisestä materialismista.

Toisessa osiossa pohditaan seksuaalisuutta ja sen rajoja suhteessa luokkaan. Sanna Aaltonen analysoi luokkanäkökulmasta seksuaalisuutta, sopivuutta ja moraalia nuorten maailmassa. Niina Lappalaisen artikkeli sijoittuu Tikka-kosken työläisyhteisöön, jossa sukupuolta ja moraalia tuotetaan huumorin avulla. Kolmannessa osiossa tarkastellaan perheen kautta rakentuvia eroja. Minna Kelhä tuo artikkelissaan esiin eri-ikäisten äitien kulttuurisia ja materiaalisia resursseja ja elinehtoja. Maija Urponen analysoi monikulttuuristen perheiden julkista kuvaa ja luokka-asemoitumista suhteessa julkisuuden kuviin kansallisuudesta. Katja Yesilovan artikkelissa tutkitaan asiakirjojen avulla miten tietynlainen keskiluokkainen kuva perheestä muotoutuu ikään kuin normaalin perheen kuvaksi.

Neljännessä osiossa analysoidaan koulutusta, koulutuspolitiikkaa ja koulu-
maailman kulttuurisia käytäntöjä. Saara Tuomaalan artikkeli kertoo viime

vuosisadan alkupuolen koulutuspoliittisista keskusteluista ja sivistyksen muotoutumisesta luokan ja sukupuolen mukaan agraariyhteiskunnassa. Katri Komulaisen, Maija Korhosen ja Hannu Rädyn artikkelissa analysoidaan nuorten ainekirjoituksia menestymisestä ja pohditaan niiden suhdetta uusliberalismin aikaan. Päivi Bergin artikkeli tarkastelee nykykoulun kulttuurisia käytäntöjä ja erontekoa suhteessa ruumiillisuuteen.

Viidennessä osiossa siirrytään koulusta työelämään. Tarja Tolosen artikkelissa analysoidaan nuorten suhdetta työhön ja koulutukseen. Siinä tuodaan esiin erilaisia elämäntapaisuuksia ja -tyylejä ja niiden suhdetta luokkaan, sukupuoleen ja paikallisuuteen. Mari Käyhkö kuvaa artikkelissaan siivoojaksi opiskelevien nuorten naisten asenteita koulutukseen ja työelämään. Lena Näre laajentaa näkökulmaa globaalimmaksi tarkastellessaan puolalaisnaisten (koti)työntekoa Napolissa. Hän pohtii monikansallisten hoiva-
ketjujen muodostumista ja työn perässä muuttavien naisten ja heidän perheidensä asemaa globaalissa maailmassa.

Kirjan artikkeleihin sisältyy oletus rakenteiden näkyvyydestä arjen kulttuurisissa käytännöissä. Tällöin myös 'luokan' monimuotoisuus tulee näkyviin. Luokan merkitykset ilmenevät artikkeleissa eri tavoin. Luokka on sosioekonominen, materiaallinen, kulttuurinen ja valtaan kietoutuva. Se ilmenee pääomana ja resurssina, sosiaalisina ja kulttuurisina käytäntöinä. Luokka merkitsee paikantumista ja asemoitumista, riskien ottamista sekä normittamista. Luokkaa tuodaan esiin elämäntapaisuuksien, moraalien, huumorin, ruumiillisuuden sekä julkisuus- ja mielikuvien kautta. Luokka ilmenee koulussa, työpaikoilla, perheissä ja nuorisokulttuureissa, paikallisesti, intiimisti, yllirajaisesti ja globaalisti.

Kirjan artikkeleissa symboliset, kulttuuriset ja materiaaliset luokkaerot määrittävät hyvin konkreettisella tavalla eri-ikäisten naisten ja miesten elämää ja elämänkulkua. Yhteiskunnalliset erot ja tähän liittyvät kulttuuriset ilmiöt ja prosessit ovat siten hyvin monitahoisia, myös materiaalisia ja ruumiillisia. Missä mielessä on sitten järkevää puhua yhteiskuntaluokista? Oletetaanko silloin tiettyä suhdetta tuotantovälineisiin ja niiden omistukseen lisäarvontuotantoinen, vai puhummeko tuloeroista, ammattiluokituksista tai tietyistä suhteista koulutukseen tai jopa elämäntapaeroista? Miksi kirjassa ei tyydytä puhumaan vain hyvä- ja huono-osaisuudesta ja sen jakautumisesta?

Ehkä siksi, että tässä teoksessa luokan oletetaan olevan yhteiskunnallinen suhde, jossa luokat ovat myös hierarkkisessa ja resurssista kilpailevassa suhteessa toisiinsa. Resurssien epätasaisen jakautumisen myötä myös huonotai hyväosaisuus kasautuvat. Kyse ei ole pelkästään tutkijan yrityksestä to-

taalisesti luokitella kaikkia aineiston osasia eri luokkiin, vaan huomioida sosiaaliset ja yhteiskunnalliset erot voimakkaasti ihmisten elämää struktuuroivina periaatteina, joihin eri ihmiset vastaavat eri tavoin erilaisissa yhteiskunnallisissa tilanteissa. Se, miten yksittäiset ihmiset vastaavat eri tilanteisiin kietoutuu myös erilaisiin minän tuotantotapoihin, jotka sukupuolistuvat, kulttuuristuvat ja yhteiskuntaluokkaistuvat.

Teoksessa puhutaan siis yhteiskuntaluokista, sillä kyse ei ole ainoastaan sosiaalisesti jakautuneesta yhteiskunnasta. Puhutaan taloudellisista ja materiaalisista resursseista, koulutus-, terveys- ja tuloeroista, asuinpaikasta, siihen sitoutumisesta ja kyvystä liikkuvuuteen, etnisyydestä sekä kulttuurisista resursseista ja eroista. Kyse on myös metodisesti materiaalisuuskeskustelujen hiipimisestä nais-, nuorisoi-, koulutus- ja historian tutkimukseen, sillä aineistoja ei lueta vain teksteinä, vaan potentiaalisina viittauksina niiden ulkopuolisiin kulttuurisiin käytäntöihin, esimerkiksi työelämän sukupuolistaviin käytäntöihin (ks. esim. Charpentier 2006 sekä Gordon tässä teoksessa).

Olen vastuussa kirjan toimittamisesta. Kuitenkaan tämä ei ole mikään yhden naisen työsarka. Tämän kirjan toimittamiseen on osallistunut koko kirjoittajakunta. Kirjoittajat ovat useaan kertaan kommentoineet ristiin toistensa tekstejä allekirjoittaneen lisäksi. Niin ikään sekä Vastapainon että Nuorisotutkimusverkoston arvioijat ovat kommentoineet tekstejä. Joillekin väitöskirjan osana ilmestyville artikkeleille (Kelhä, Berg) on lisäksi pyydetty ylimääräiset anonyymien arvioijien kommentit. Kiitän kaikkia tekstejä lukeneita arvokkaista kommenteista.

LÄHTEET

- ANTHIAS, FLOYA (2005) *Social Stratification and Social Inequality: Models of Intersectionality and Identity*. Teoksessa DEVINE, F. & SAVAGE, M. & SCOTT, J. & CROMPTON, R. (toim.) *Rethinking Class. Culture, Identities and Lifestyles*, 24–45.
- BLACKMAN, SHANE (2005) *Youth Subcultural Theory: A Critical Engagement with the Concept, Its Origins and Politics, from the Chicago School to Postmodernism*. *Journal of Youth Studies* 8:1, 1–20.
- BLOM, RAIMO et al. (1984) *Suomalaiset luokkakuvassa*. Vastapaino, Tampere.
- BLOM, RAIMO & MELIN, HARRI (toim.) (1998) *Economic Crisis, Social Change and New Social Divisions in Finland*. Department of Sociology and Social Psychology, University of Tampere, Series A: 29.
- BOURDIEU, PIERRE & WACQUANT, LOÏC J. D. (1992) *The Purpose of Reflexive Sociology (The Chicago Workshop)*. Teoksessa BOURDIEU, P. & WACQUANT, L., *An Invitation to Reflexive Sociology*. Polity Press, Cambridge, 61–215.
- BOURDIEU, PIERRE et al. (1999) *The Weight of the World: Social Suffering in Contemporary Society*. Polity, Cambridge.

- CHARPENTIER, SARI (2006) Kiukku vaihdevuosisoireena: vaihdevuosien yksilöllistäminen työelämässä. *Sosiologia* 43:3, 181–195.
- DEVINE, FIONA & SAVAGE, MIKE (2005) The Cultural Turn, Sociology and Class Analysis. Teoksessa DEVINE, F. & SAVAGE, M. & SCOTT, J. & CROMPTON, R. (toim.) *Rethinking Class. Culture, Identities and Lifestyles*, 1–23.
- DEVINE, FIONA, SAVAGE, MIKE, SCOTT, JOHN & CROMPTON, ROSEMARY (toim.) (2005) *Rethinking Class. Culture, Identities and Lifestyles*. Palgrave Macmillan, New York.
- JACKSON, STEVIE (2001) Why a Materialist Feminism is (still) Possible – and Necessary. *Women Studies International Forum* 24:3, 283–293.
- JOKINEN, EEVA (2004) Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys. Teoksessa JOKINEN, EEVA & KASKISAARI MARJA & HUSSO, MARITA (toim.) *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Vastapaino, Tampere, 285–304.
- JÄRVINEN, KATRIINA & KOLBE, LAURA (2007) *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa. Nykysukupolven kokemuksia tasa-arvosta*. Kirjapaja, Helsinki.
- KORTTEINEN, MATTI (1982) *Lähiö: tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Otava, Helsinki.
- LOVELL, TERRY (2004) Bourdieu, Class and Gender: 'The Return of the Living Dead?'. Teoksessa ADKINS, LISA & SKEGGS, BEVERLEY, *Feminism after Bourdieu*. Blackwell, Oxford, 37–56.
- MCCALL, LESLIE (1992) Does Gender Fit? Bourdieu, Feminism and Conception of Social Order. *Theory and Society* 21:6, 837–867.
- MCLEOD, JULIE (2000) Subjectivity and Schooling in a Longitudinal Study of Secondary Students. *British Journal of Sociology of Education* 21:4, 501–521.
- MCMAY, LOIS (2004) Agency and Experience: Gender as Lived Relation. Teoksessa ADKINS, LISA & SKEGGS, BEVERLEY (toim.) *Feminism after Bourdieu*. Blackwell Publishing, Oxford, 175–190.
- MARTELIUS, KATJA (2007) Jako viiteen. Entä jos suomalaiset jaettaisiin tulojen perusteella luokkiin? *Nyt-liite* 48/2007, *Helsingin Sanomat*, 14–17.
- MUGGLETON, DAVID (2005) From Classnessness to Clubculture. A Genealogy of Post-War British Youth Cultural Analysis. *Young* 13:2, 205–219.
- REAY, DIANE (2000) A Useful Extension of Bourdieu's Conceptual Framework? Emotional Capital as a Way of Understanding Mother's Involvement in their Children's Education. *Sociological Review* 48:4, 569–585.
- SAVAGE, MIKE & BAGNALL, GAYNOR & LONGHURST, BRIAN (2005) Local Habitus and Working Class Culture. Teoksessa DEVINE, F. & SAVAGE, M. & SCOTT, J. & CROMPTON, R. (toim.) *Rethinking Class: Culture, Identities and Lifestyles*, 95–122.
- SKEGGS, BEVERLEY (1997) *Formations of Class and Gender. Becoming Respectable*. London, Sage.
- SKEGGS, BEVERLEY (2004a) *Class, Self, Culture*. London, Routledge.
- SKEGGS, BEVERLEY (2004b) Context and Background: Pierre Bourdieu's Analysis of Class, Gender and Sexuality. Teoksessa ADKINS, LISA & SKEGGS, BEVERLEY (toim.) *Feminism after Bourdieu*. Blackwell, Oxford, 19–34.

Feministinen materialismi

Tässä artikkelissa pohdin feminististä materialismia ja sen kritiikkiä. Sosiaalisella konstruktionismilla on ollut vahva vaikutus yhteiskunnallisessa tutkimuksessa. Esitän että feministinen tutkimus tarvitsee myös materialistista lähestymistapaa. 'Sanojen' lisäksi kannattaa kiinnittää huomiota myös 'asioihin', joita voidaan tutkia materialistisella otteella. Materialismi kytketään usein marxilaisuuteen, mutta artikkelissani osoitan, että materialistista lähestymistapaa on käytetty monenlaisissa tutkimussuuntauksissa.

Materialistisiin teorioihin suhtaudutaan helposti 'realismin' epäilyksin. Epäilyt perustuvat usein yksilolotteiseen käsitykseen materialismista. Materialismia soveltavien tutkijoiden ajatellaan unohtavan kulttuurin merkityksen sekä ihmisten toimijuuden mahdollisuuden. Kriitikot ovat esittäneet, että materialistisissa teorioissa fyysinen maailma asetetaan ensisijaiseksi. Tällöin materiaalisuus määritteli myös kulttuurisia, sosiaalisia ja mentaalaisia järjestyksiä. 'Kulttuuri', 'materiaalisuus', 'todellisuus' ja 'kokemus' – ja toisaalta 'kieli', 'merkitys' ja 'representaatiot' – nähdään täten jännitteisinä ja toisiaan poissulkevinä.

Materialistinen teoretisointi sisältää kuitenkin monenlaisia käsityksiä ja analyysejä maailmasta, joten vastakkaisuus ei ole niin jyrkkää kuin on ajateltu. Materialismilla ja konstruktionismilla on myös yhteisiä leikkauskohdita – ne eivät ole toisilleen vastakkaisia tietämisen tapoja. Lesley Roman (1993) osoittaa, että materialistisen lähestymistavan ei tarvitse vaieta kulttuurin tutkimuksesta, kielestä ja merkityksistä, vaan näitä analyyseja voidaan myös yhdistää. Materialistisen tutkimusotteen ei siis tarvitse irrottaa kulttuurin tutkimuksesta. Esitän, että materialistinen feministinen tutkimus tuo uutta tärkeää ja täydentävää perspektiiviä yhteiskunnalliseen analyysiin. Caroline Ramazanoglu ja Janet Holland (2002, 59) toteavat – viita-

ten Marxiin – että teorit ovat välttämättömiä, jotta voidaan ymmärtää kokemusta. Heidän mukaansa kokemus on yksi tärkeä tiedon lähde, jonka kautta opittu tieto ei ole irrallaan siitä kontekstista, jossa se on tuotettu.

VALTAFEMINISMI JA TOIMIJUUSFEMINISMI

Tarja Tolonen on todennut tämän kirjan johdannossa, että yhteiskuntaluokka on alkanut kiinnostaa tutkijoita uudella tavalla (esim. Savage ym. 2005). Tässä lähestymistavassa on korostettu kulttuurisia käytäntöjä ja analysoitu niitä koodistoja, joiden avulla yhteiskuntaluokkaa tulkitaan arkisissa konteksteissa. Nämä tulkinnat vaikuttavat niihin, joita tulkitaan. Positiiviset tulkinnat kannustavat ja voimaistavat ihmisiä. Negatiiviset tulkinnat saattavat puolestaan johtaa siihen, että niiden kohteet sisäistävät vähättelevät kommentit. Esimerkiksi Beverley Skeggsin (2004) tutkimat työväenluokkaiset nuoret naiset asetettiin symbolisesti marginaalisiin asemiin. Tämä rajoitti tutkittavien naisten mahdollisuuksia laajentaa omia kulttuurisia resurssejaan. Näin heidän oli vaikeaa saavuttaa muiden hyväksyntää. Skeggsin mukaan nuoret naiset joutuivat käsittelemään ajatusta siitä, että heidän arvonsa on alhaisempi kuin muiden.

Feministisessä tutkimuksessa eritellään niin sanottu valtafeminismi ja toimijuusfeminismi (esim. Bordo 1999). Judith Butler (1993) käyttää performatiivisuuden käsitettä ja esittää, että sukupuoli ja sen valtasuhteet uusiintuvat diskursiivisesti toiston kautta. Butler toteaa, että tällaisilla toistoilla ei ole suoraa kytkeä niiden ulkopuoliseen materiaalisuuteen. Joan W. Scott (1992) puolestaan korostaa, että kokemus on diskursiivinen lingvistinen tapahtuma. Kokemusta voidaan ilmaista vain sanojen kautta, joten sen kertomiseen kytkeytyy aina tulkintaa. Butlerin ja Scottin viitekehyksissä on tärkeää analysoida sitä, miten käsitykset kokemuksesta muokkaavat näiden kokemusten tulkintoja. Tällöin itse kokemuksen kautta ei voi ymmärtää tai selittää mitään.

Varsinkin Judith Butlerin teorioilla on ollut huomattava vaikutus niin humanisteihin kuin myös yhteiskuntatieteilijöihin. Feministinen materialismi muodostaa kuitenkin edelleen yhden säikeen naistutkimuksessa. Michèle Barrett (1992) pohtii käännettä diskursiivisuuteen ja performatiivisuuteen. Hän toteaa kriittisesti, että on siirrytty asioista sanoihin ja kielelliset ilmaisut ovat tulleet yhä tärkeämmiksi. Angela McRobbie (1997) ehdottaa, että feministisen kulttuurin tutkimuksen olisi syytä palata analysoimaan etnografisesti yhteiskunnan ja kulttuurin empiirisyyttä ja tapoja, joilla näitä koetaan. Näillä keinoin voidaan päästä kiinni siihen, mitä sosiaalisia ja

kulttuurisia muutoksia on meneillään ja minkälaisia uusia subjektiviteetteja – olemisen ymmärtämisen tapoja – nämä muutokset tuottavat. Susan Bordo (1999, 41) puolestaan muistuttaa, että seksismi, rasismi ja heteroseksismi ovat syvälle juurtuneita psykososiaalisia ilmiöitä, joiden muuttamiseen paremmat teoriat vailla poliittisia sitoumuksia eivät itsessään riitä. Myös Lois McNay (2004) on miettinyt kokemuksen käsitettä. Hän toteaa, että kokemusta voidaan tulkita diskursiivisena, mutta lisää, että on syytä korostaa toimijuuden merkitystä ja varoa lingvistiikan yliotetta.

Valta toimii useilla tasoilla – makrosta mikroon – joten valtaan myös törmätään erilaisin tavoin, eikä valta jakaudu tasaisesti. Jos valtaa tuotetaan jatkuvasti ja jos se jakaantuu epätasaisesti, niin valtasuhteet jähmettyvät. Tämä johtaa siihen, että valta ei ole pelkästään kielellinen tapahtuma, vaan sitä pidetään yllä erilaisilla rakenteilla. Lisäksi valtaa myös haastetaan. Toimijuuden mahdollisuuksia korostavassa tutkimuksessa kiinnitetään huomiota vastarintaan. Ihmiset voivat olla sekä yksilöllisiä että kollektiivisia toimijoita, Sasha Roseneil (1995) korostaa. Yhteiskunnalliset järjestykset sekä mahdollistavat että rajoittavat toimintaa ja tapoja kielellistä sitä. Silti toisin tekemisen mahdollisuuksia ei voida häivyttää vaikka nämä mahdollisuudet jakautuvatkin epätasaisesti. Esimerkiksi nuoret saattavat korostaa oman toimijuutensa tunnetta ja tuntoa (Gordon 2005; 2006) mutta törmätä kuitenkin sellaisiin tilanteisiin, joissa toimijuuden mahdollisuudet ovat rajattuja.

MATERIALISMI, KULTTUURIN TUTKIMUS JA TOIMIJUUS

Kiinnostukseni materialistiseen tutkimukseen juontuu marxilaisesta teoretisoinnista. Omaa väitöskirjaani (Gordon 1986) leimasi aikoinaan uusmarxilainen niin sanottu kaksoissysteemitheoria ja etnografinen tutkimusote. Marxilainen teoria ei pystynyt yhdistämään erojen moninaisia ulottuvuuksia – esimerkiksi etnisyyttä, seksuaalisuutta ja sukupuolta. Nämä ulottuvuudet tulkittiin luokkaeroille alistaisiksi, joten niitä ei pidetty kiinnostavina tai hyödyllisinä yhteiskuntaa tutkittaessa. Poikkeuksen muodostivat esimerkiksi marxilaisten feministien kotityöanalyysit, joissa keskusteltiin kriittisesti ja poliittisesti naisten arjesta. Ranskalaiset feministit, kuten Monique Wittig (2003, 160), korostivat materiaalsen teorian merkitystä ja totesivat, että naisten alistus ei ollut hälventynyt marxilaisessa politiikassa. Wittig ehdotti, että naiset kuuluvat näissä teorioissa sekä porvareihin että proletariaattiin – ja tarkentaen – he kuuluvat näitten luokkien miehille. Tästä syystä Wittig esitti, että naisten alistus on materialistista, koska miehet hyötyvät heidän työvoimastaan kotona.